

Enhörna Hembygdsförening

Årgång 5, nummer 5

december 2003

God Jul och Gott Nytt År

*önskas våra medlemmar och
alla andra Enhörnabor*

Öfver - Enhörna Bygdegård, 1937

Gammeldags Julmarknad

Teaterföreningens traditionella julmarknad på Årby loge är i år
Lördagen den 20 december, mellan klockan 13.00 och 15.30.

Gynna teaterföreningen genom att besöka deras *äkta* julmarknad. I de många stånden kan du handla lokalt tillverkade hantverk, handgjorda julprydnader, rökt vilt från Horn, julgranar m.m. Kaffe med bröd liksom grillad korv finns och traditionsenligt bjuds underhållning i form av körsång där ett antal populära julsånger framförs.

Hembygdsföreningen kommer som vanligt att medverka med försäljning av skrifter och böcker med anknytning till Enhörna samt givetvis föreningens populära vykort med motiv från Enhörna.

VÄLKOMMEN

JULGLIMMER - Enhörnas traditionella eldfest på julafton

Förra årets mycket uppskattade och omtalade "Eldinstallation" har uppmuntrat initiativtagarna i Trädvårdsföreningen att upprepa arrangemanget och att under namnet JULGLIMMER låta det bli en årligen återkommande eldfest på julafton (när vädret så tillåter).

Planerna för **2003 års JULGLIMMER** är att placera ut marschaller från Välkomststenen vid Ekeby, längs cykelvägen till kyrkan. Merparten blir i körsbärlunden på Gillberga, där hela kullen denna gång förvandlas till en festplats för tomtar och troll. Därifrån längs gamla landsvägen till kyrkogården och på dess mur samt parkeringen. "Lill-Ahls-triangeln" kommer också att vara upplöst. Totalt beräknas ett **tusen** marschaller tändas med start 19.00 och de bör brinna till midnatt.

Hörsammar dessutom många enhörnabor uppmaningen att tända lyktor framför den egna täppan kommer det att bli en magnifik eldfest.

Frågor kring arrangemanget besvaras av Paul Weigl, 550 44 094

ETT *HUS= OCH RESE=APOTEQUES* SLINGERKROKIGA VÄGAR

Berättelsen om ett gammalt föremåls underliga turer tills det en dag får "komma hem" till Över-Enhörna igen.

Den som forskar om de gamla Enhörnasocknarna får strax både höra och se spår efter "Klockarn", den mångsidige, idérike -men också dominante Per Gottfried Larsson. Han var bland mycket annat folkskollärare, organist och by-doktor i Över-Enhörna mellan 1892 och 1924.

1913 var Larsson sekreterare i Över-Enhörna Kommunalnämnd. Årets sista sammanträde hölls på Horns säteri. Då behandlades en ansökan från ett dödsbo i socken gällande "att gravöppning och kista åt den avlidne skulle bekostas af kommunen. Med anledning härav uppdrogs åt sekreteraren att undersöka sterbhusets ekonomiska ställning, varefter han ägde att i ärendet förfara såsom han för gott fann."

Man såg att försäljning av lösejendomen möjligen kunde gälla de ifrågavarande kostnaderna. Larsson föreslog nu "att nämnden avskrev sin fordran för den utlämnade likkistan mot att sterbhuset till församlingen återställde ett s.k. husapotek från 1700-talet, ett skrin, som tydligen tillhört kyrkan och som på obekant sätt kommit i sterbhusets ägo. Kommunalnämnden biföll enhälligt denna hemställan."

Då nu aldrig detta gamla *Hus= och Rese=Apoteque* införlivats i Över-Enhörna kyrkas inventarieförteckning - kan misstänkas att "bydoktor" Larsson ansåg det skulle komma sockenborna mer till gagn i hans tjänst än att gömmas i någon av kyrkans skåp eller vrår.

Under enhörnaforskningen väcks nyfikenheten mer och mer kring denne Larsson. Var finns hans barn som säkert har mer att berätta? Någon vet att dottern Eva gift sig med en polis Johansson i Södertälje. Ett telefonsamtal från Uppsala till Tälje-polisen med önskan att få kontakt med den i tjänsten äldsta konstapeln (som väl borde minnas Johansson) gav resultat. Johansson var inte längre i livet men hustru Eva fanns i staden och adressen var också bekant. Möten och intervjuer med henne samt hennes bror Rudolf i Stockholm gav mycken intressant historia.

Senare har Evas dotter Lillemor Johansson vid ett flertal tillfällen varit tillmötesgående och hjälpsam. Vid förfrågan angående bidrag till Enhörna-receptboken gavs löftet om möjlighet att avfotografera ett gammalt husapotek som en gång ärvts från morföräldrarnas hem. När fotograferingsdagen närmade sig började något gammalt vakna i "fotografens" minne. Fanns det inte något om ett husapotek i gamla handlingar som kopierades på arkiv för 10-15 år sedan? Måste undersökas! Jo visst, där var det! "Fotografen" tar nu med kopiorna till Lillemor Johansson som helt generöst lämnar ifrån sig det intressanta gamla skrinet.

Husapoteket fotograferas nu i alla vinklar och hörn. Efter telefonkontakt med Knut Knutsson Uppsala Auktionskammare sändes bilderna dit för tids- och ekonomisk värdering. Knutsson nämnde att värdet sänks betydligt då flaskor och annat innehåll saknas. Skriftligt svar från Uppsala klarlägger att stämpeln i botten troligtvis är en ägarstämpel. "Åldern är 1700-tal och värdet torde ligga på ca 2-4.000 kr."

Husapoteket, värderingsutlåtande samt önskemål att Enhörna Hembygdsförening bleve nye ägaren eller, i andra hand, erhöll rätten att disponera och ställa ut skrinet överlämnades till Kyrkorådet i Enhörna genom kyrkoherde Robert Hulth.

Kyrkorådet har så beslutat att hembygdsföreningen får disponera det välbevarade, mer än 200 år gamla föremålet, som framdeles kommer att kunna beskådas i hembygdsmuseet.

Hus= och Rese=Apotequet är åter hemma i Enhörna.

Barbro E Sjöström

Trolltallsinvigningen, torsdagen den 13 november.

Trolltallar tycks intressera enhörnabor. Trots typiskt novemberväder samlades närmare 70 personer vid Hembygdsmuseet för att hälsa trolltallen från Årby välkommen till sitt nya hem.

På färden till museet passerades tallens ursprungliga växtplats som var upplyst med marschaller. Den minnessten som Paul Weigl rest vid platsen syntes också klart i skenet från eldarna.

Vid museet brann ett stort antal facklor och gav en passande trollstämning i den mörka kvällen. Initiativtagaren Britt-Marie Gylefors och Anne-Marie Andersson tog emot med varm glögg och pepparkakor i den kyliga kvällen.

Enhörna är verkligen trolltallarnas förlovade land, det framgår inte minst i Amadeus Bianchinis berättelser från Enhörna. Ett par avsnitt ur författarens böcker lästes och därefter framförde Ida Tellestedt en egen tonsättning av Bianchinis dikt SKOGENS RÖSTER (ur IRR-BLOSS, 1915).

En ”miniutställning” med de fynd som gjordes vid uppgrävningen av tallen presenterades av Johnny Länn och Paul Weigl som också fick svara på många trolltallsfrågor under kvällen.

Tjärfabriken vid Ahl (1942 - 1947)

I förra hembygdsbladet beskrevs hur Trolltallen från Årby impregnerades med tjära från den gamla tjärfabriken vid Ahl. Detta har väckt minnen och ett antal enhörnabor som på något sätt haft med fabriken att göra har hört av sig med berättelser från den tiden. En lyder som följer:

Det här var strax efter andra världskriget, det var ganska knapert i stugorna och sätten att förbilliga tillvaron var många. På tjärfabriken fanns några milor igång och för att tjäna lite extra sålde kolmilarna tjärtunnor ”svart”. För en helpanna brännvin fick man en tunna tjära ”vid sidan om”. Dock upptäckte förmannen svarthanteringen, införde kontroller på vad som fördes ut från fabriksområdet och satte därmed stopp för utsmugglingen. Kolmilarna fann dock på råd. Genom fabriksområdet rann Skabro-ån och genom att tippa ner tunnorna i ån så flöt de under stängslet ner mot Mälaren. Vid åmynnningen stod en kumpan och plockade upp dem, så kunde verksamheten tas upp igen. På grund av ökade transportkostnader begärdes nu 2 helpannor per tunna.

MOR HILDA I VARNEBYS JULBRÖD

1 l oskummad mjölk, 150-200 gr smör, salt, fänkål, 1 hg jäst samt vetemjöl till en fast deg.

Ingredienserna blandas som till en vanlig vetedeg och allt arbetas en stund. Degen får nu jäsa upp.

Ugnen ställs på 200 grader och en tom bakplåt sättes in. Ganska stora kakor bakas ut med hjälp av kruskavel. Kakorna ska vara tunna med hål i mitten. Måste naggas för att undvika blåsbildning.

Med brödspade flyttas kakorna till den varma plåten i ugnen (för att i möjligaste mån efterlikna gräddning i gammaldags bakugn). De utbakade kakorna ska ej jäsa utan gräddas direkt. Kakorna gräddas snabbt.

Mor Hilda kunde göra dessa bröd i samband med vetebrödsbaket. Innan sockret tillsattes tog hon då undan lite av vetebrödsdegen som smaksattes med fänkål. De färdiga kakorna hängdes i taket. Kan bli ganska hårda men är mycket goda.

Beskrivningen lämnad av Hildas dotter Ulla Falk i Falkgården. /B E Sjöström

NÅGOT OM ENHÖRNABÖNDERNAS GAMLA JULTRADITIONER

I Duvlöt föddes för 100 år sedan, 1903, den minnesgod, fina lilla Berta. Bland mycket annat har hon också berättat om äldre traditioner i juletid.

Vid slakt på Duvlöt gjordes alltid istersmör. Så också vid julslakten. Man skirade istret, tillsatte salt och finfördelad gul lök. "Det blev så vitt och fint" och ersatte smör på brödet. (*Istersmör"eller Isterflott" gjordes i de flesta hemmen på landsbygden. Hemkärnade smöret såldes oftast i städerna. På herrgårdarna förekom bara äkta smör.*)

Kring Trettonhelgen började julkalasen i Enhörna. Det brukade vara snö så man for med släde. Ett julkalas började alltid med middag. Huvudrätten var oftast kalvstek. På gården fanns isskåp och där brukade finnas kvar sylta och smörgåsmat från julen. Favoritefterrätten var Blancmangé med frukt som tillagades av vispad grädd blandad med gelatin och frukt.

Efter middagen blev det lekar. Bertas föräldrar tillhörde Missionsförbundet så där förekom inte kortspel. Lekarna kunde vara "Blindbock", "Fria på narre" eller "Min vän". Vid sistnämnda leken fick någon gå ut ur rummet medan de övriga kom överens om ett ord med två skilda betydelser. Bock t ex. Den som varit ute fick gissa på ordet.

Jultomte förekom ej i de religiösa hemmen. "Det ansågs då ogudaktigt". Barnens jultidningar är en gammal tradition. I Bertas barndom var det klockar Larsson som tog upp beställningar. Duvlötsbarnen fick inte beställa "Tomtar och Troll" eller liknande jultidningar. Men där fanns också "Snövit" och annat som gick för sig.

Fler än Berta har berättat om de gamla julkalasen i Över- och Ytter-Enhörna. Dessa bjudningar var inte vanliga hos statare och mindre besuttna. Herrgårdarna hade sina fester. "Bönder umgicks med bönder och då mest byavis. Kunde bli en fem sex som höll kalas. Tog både januari och februari innan allt var avklarat" har det berättats av Erik Andersson i lilla Väsby, född 1914.

Julkalasen var en tradition hos bönderna som levde kvar i Enhörna ännu på 1940-talet.

Barbro E Sjöström

Höstmarknaden eller hemvändardagen som den numera kallas, blev en mycket lyckad tillställning. Marknadskommersen var livlig, Trädvårdföreningen spred sitt budskap, barnen fiskade i fiskdammen, Sven-Eric sålde lotter, Cay spelade, stånden med grönsaker, bröd, prylar och böcker hade kö mesta tiden, kaffeserveringen var välbesökt, grillad korv åts i ansevärd mängd och framför allt **man umgicks med andra Enhörnabor.**

Tack alla, marknadståndare, lotterivinstskänkare, utställare, underhållare och besökare, som såg till att vi alla fick uppleva en äkta hembygdsmarknad.

Resepotequet -- tack Lillemor Johansson!!

Vår egen hembygdsreporter Barbro E Sjöström har i samband med en av sina många intervjuer av gamla enhörnabor kommit i kontakt med ett äkta *Hus= och Rese=Apoteque*. Historien kring detta och hur den slutligen hamnat i hembygds museet finns beskrivet i en artikel i detta blad.

Tack vare Lillemor Johansson finns nu skrinet till beskådan på hembygds museet, återigen tack Lillemor, vi lovar att ta hand om Apotequet och visa upp det för alla som är intresserade.

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande
Johnny Länn, vice ordf
Britt-Mari Gylefors, sekr
Sven-Olof Svensson, kassör
Anne-Marie Andersson

tel: 550 447 05
tel: 550 492 26
tel: 550 421 30
tel: 550 440 04
tel: 550 420 16

Mona Elveskog
Kristina Ingårda
Olle Karlsson
Bo Staflund
Sven-Eric Åkerman

tel: 550 420 28
tel: 550 420 01
tel: 550 440 37
tel: 552 461 35
tel: 550 491 84

Box 39, 15023 Enhörna,
Medlemsavgiften är 75/100:-/år
(enskild/familj)
Postgiro 23 89 45-0,
Bankgiro 822-6565
OBS! Glöm inte att meddela
oss vid adressförändring